

Садржај

ОБРАЗОВАЊЕ И САВРЕМНИ УНИВЕРЗИТЕТ

OBRAZOVANJE INTERDISCIPLINARNOST I SAVREMENI UNIVERZITET

Anna Kožuh, MOŽLIWOŚCI SUPERWIZJI W ROZWIĄZYWANIU PROBLEMU AGRESJI I MANIPULACJI W POLSKIEJ SZKOLE	11
Bisera Jevtić, Jelena Petrović, INTERKULTURALNO OBRAZOVANJE SA POGLEDOM NA BUDUĆNOST	25
Жана Бојовић, КВАЛИТЕТ ОБРАЗОВАЊА СТУДЕНАТА И САВРЕМЕНИ УНИВЕРЗИТЕТ	36
Бране Микановић, ИНОВИРАЊЕ УНИВЕРЗИТЕТСКЕ НАСТАВЕ У ФУНКЦИЈИ КВАЛИТЕТА ОБРАЗОВАЊА	44
Данијела Ковачевић Микић, РАЗВИЈАЊЕ ЈЕЗИЧКИХ КОМПЕТЕНЦИЈА НАСТАВНИКА И УЧЕНИКА И УНАПРЕЂИВАЊЕ НАСТАВЕ СРПСКОГ ЈЕЗИКА (ОБЛАСТ: УСМЕНО ИЗРАЖАВАЊЕ)	58
Недјурмагомедов Г. Г., Раджабова Р. В., ПРОБЛЕМЫ РЕФОРМ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО УНИВЕРСИТЕТСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ	73
Јелена Максимовић, ПРОТИВУРЕЧЈА БОЛОЊСКОГ ПРОЦЕСА У ВИСОКОМ ОБРАЗОВАЊУ СРБИЈЕ	81
Љиљана Грујић, НАСТАВНИК И ПРОФЕСИОНАЛНО УСАВРШАВАЊЕ ..	94
Маја Рауник Кирков, ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА НАУЧНИХ САЗНАЊА У ПРОЦЕСУ ЛИКОВНЕ ЕДУКАЦИЈЕ	104
Марија Цветковић, НЕОПХОДНОСТ ИНТЕРДИСЦИПЛИНАРНОГ ПРОУЧАВАЊА СОЦИЈАЛНО-ПЕДАГОШКИХ ПРОБЛЕМА	119
Марија Јовановић, ДИДАКТИКА ВИСОКОГ ОБРАЗОВАЊА КАО ТЕМЕЉНА ОСНОВА ИНОВИРАЊА И ОСАВРЕМЕЊАВАЊА ВАСПИТНО-ОБРАЗОВНОГ РАДА НА САВРЕМЕНОМ УНИВЕРЗИТЕТУ	134
Миленко Кундачина, Радмила Николић, МИШЉЕЊА УНИВЕРЗИТЕТСКИХ НАСТАВНИКА И САРАДНИКА О ПРИМЕНИ БОЛОЊСКИХ ПРИНЦИПА	145
Zoran Stanković, OBRAZOVNA TEHNOLOGIJA - POTREBA I NEMINOVNOST SAVREMENOG UNIVERZITETSKOG OBRAZOVANJA	155
Ненад Сузић, Тања Станковић-Јанковић, Сњежана Ђурђевић, Озренка Бјелобрк, СТАВОВИ СТУДЕНАТА И НАСТАВНИКА О БОЛОЊСКОМ ПРОЦЕСУ ДЕСЕТ ГОДИНА ПОСЛИЈЕ	165

Olivera Knežević-Florić, Stefan Ninković, PEDAGOŠKA SITUACIJA PARADOKSA I UNIVERZITETSKA NASTAVA	180
Рајна Драгићевић, УЛОГА ПРОФЕСОРА НА САВРЕМЕНОМ УНИВЕРЗИТЕТУ	186
Зорица Станисављевић – Петровић, Јелена Максимовић, НЕКИ АСПЕКТИ ЕФИКАСНОСТИ И ЕФЕКТИВНОСТИ У ПРОЦЕСУ РЕФОРМЕ ВИСОКОГ ОБРАЗОВАЊА	195
Vesna Stanković Pejnović, ОБРАЗОВАНЈЕ КАО ОСЛОБОЂЕЊЕ	209
Живорад Миленовић, ОБРАЗОВАЊЕ СТУДЕНАТА УЧИТЕЉСКИХ ФАКУЛТЕТА ЗА ПЕДАГОШКА ИСТРАЖИВАЊА	223
Зоран Аврамовић, УНИВЕРЗИТЕТИ – НАЈДРАГОЦЕНИЈИ КАПИТАЛ СРБИЈЕ?	234
Розалина Попова-Коскарова, ВИСОКО ОБРАЗОВАЊЕ У РЕПУБЛИЦИ МАКЕДОНИЈИ У ПРОТЕКЛИХ ДЕСЕТ ГОДИНА	246

ПСИХОЛОГИЈА I INTERDISCIPLINARNOST

Aleksandra Milunović Petrović, TRAUMA TERAPIJA – IZAZOV ZA INTEGRACIJU	255
Ђорђе Видановић, О ПОЈМУ СВЕСТИ У САВРЕМЕНОЈ КОГНИТИВНОЈ НАУЦИ: ПРИМЕР “БИОЛОГИЗАЦИЈЕ” МОРАЛА У ОКВИРУ БЛОКОВЕ I ČALMERSOVE КЛАСИФИКАЦИЈЕ ТИПОВА СВЕСТИ	267
Ivana Simić, Ljubiša Zlatanović, INTERDISCIPLINARNOST KVALITATIVNIH ISTRAŽIVANJA	280
Јелисавета Тодоровић, Марина Матејевић, СТРУКТУРА И ФУНКЦИОНАЛНОСТ ПОРОДИЦА СТУДЕНАТА УНИВЕРЗИТЕТА У НИШУ	293
Jovan Davidović, Svetlana Čičević, Milkica Nešić, PSIHOFIZIOLOŠKI ASPEKTI BORAVKA U OTVORENOM SVEMIRU	308
Ljubiša Zlatanović , Milkica Nešić , Joviša Obrenović, Milica Pavlović, КОГНИТИВНА НАУКА КАО ПРИМЕР НАУЧНЕ INTERDISCIPLINARNOSTI	322
Milkica Nešić, Svetlana Čičević, Vladimir Nešić, INTEGRATIVNI PRUSTUP U ISTRAŽIVANJU STRESA	333
Svetlana Čičević, Milkica Nešić, VEZA IZMEĐU STRESA, RADNOG OPTEREĆENJA I КОГНИЦИЈЕ	347
Vladimir Nešić, Milkica Nešić, Svetlana Čičević, INTERDISCIPLINARNOST U PSIHOLOŠKIM I MUZIKOLOŠKIM ISTRAŽIVANJIMA	360

SOCIOLOŠKE TEME 21.VEKA

DRUŠTVENI RAZVOJ I NOVE SOCIOLOŠKE PERSPEKTIVE

Natalija Jovanović, DRUŠTVENE PROMENE I UNIVERZITET	376
Snežana Laketa, Gorica Lazić, PREFERIRANI ŽIVOTNI STILOVI NASTAVNIKA I ZADOVOLJSTVO POSLOM	382
Сузана Марковић Крстић, ОМЛАДИНА КАО ПРЕДМЕТ НАУЧНОГ ПРОУЧАВАЊА: НАСТАНАК И РАЗВОЈ СОЦИОЛОГИЈЕ ОМЛАДИНЕ	392

ETNIJA, RELIGIJA, SOCIOLOGIJA

Биљана Милошевић, УЗРОЦИ ДЕВИЈАНТНОГ ПОНАШАЊА У БОСАНСКОХЕРЦЕГОВАЧКОМ ДРУШТВУ	412
Braco Kovačević, SOCIOLOGIJA I EKOLOGIJA	429
Danijela Gavrilović, RELIGIJA I SAVREMENI UNIVERZITET	443
Драган Тодоровић, РОМИ И ПРЕЛАЗАК НА ПРОТЕСТАНТИЗАМ (НА ПРИМЕРУ ЈУГОИСТОЧНЕ СРБИЈЕ)	454
Петар Анђелковић, ВРЕМЕ АПСУРДА И СОЦИОЛОГИЈА	472

SAVREMENO DRUŠTVO I SAVREMENI UNIVERZITET

Божо Милошевић, САЗНАЈНИ И ПРОФЕСИОНАЛНИ ИДЕНТИТЕТ СОЦИОЛОГИЈЕ	485
Branislav Stevanović, SVI DEMOKRATSKI PREDUSLOVI	492
Данило Ж. Марковић, СОЦИЈАЛНЕ ГРУПЕ И ЊИХОВО СУКОБЉАВАЊЕ У ГЛОБАЛИЗИРАЈУЋЕМ ДРУШТВУ	507
Ђокica Jovanović, NACIJA – OD BEZVREMENOG MONOLITA DO FIKCIJE	517
Драгољуб Б. Ђорђевић, ПРЕМА КАФАНОЛОГИЈИ	530
Jelena Petković, ČEMU I KAKO KULTUROLOGIJA? (ZNAČAJ ISTRAŽIVANJA KULTURE U OKVIRU SAVREMENIH DRUŠTVENIH NAUKA)	538
Ljubiša Mitrović, IZAZOVI SAVREMENE SOCIOLOGIJE I ISKUŠENJA POZIVA SOCIOLOGA	550
Neven Cvetičanin, U SUSRET GLOBALNOM SOCIJALNOM KONSENZUSU?	565
Nikola Božilović, POTKULTURNI BUMERANG: IZMEĐU TOLERANCIJE I NASILJA	579

Petar-Emil Mitev, THE EUROPEAN REVOLUTION (1789–1989)	594
Vassil Penev, Boris Popivanov, THE END OF THE “END OF IDEOLOGY” PARADIGM REVISITED	609
Zoran Vidojević, NEOPHODNOST NOVE TEORIJSKE PARADIGME I MOGUĆNOSTI BOLJE ISTORIJSKE ALTERNATIVE	619

U SUSRET GLOBALNOM SOCIJALNOM KONSENZUSU?

Sažetak: Rad istražuje mogućnost reaktuelizacije ideje države blagostanja i njenog socijalnog konsenzusa (takozvanog „konsenzusa blagostanja“) usled posledica globalne ekonomske krize, koja je dovela u pitanje održivost neoliberalne paradigme. Zaključuje se da je u postkriznom vremenu, u interesu globalne stabilnosti, potrebno obnoviti „konsenzus blagostanja“ između umerene levice i umerene desnice, ostvaren u klasičnoj (nacionalnoj) državi blagostanja - ali ne više na nacionalnom - već na globalnom nivou, kako bi se stvorila značajna politička i socijalna baza koja bi omogućila vođenje jedne složene postneoliberalne politike. Ipak, zaključuje se da se neoliberalna paradigma ne može napustiti naglo, i isključivo na nacionalnom nivou, u ime novog ekonomskog protekcionizma, jer bi to izazvalo porast nacionalnih antagonizama i ugozilo bi globalnu stabilnost i mir. Stoga bi trebalo osmisлити novu ekonomsku paradigmu koja bi mogla harmonizovati nivo globalne politike sa onim nacionalnim. Rad zaključuje da je za osmišljavanje te nove paradigme potreban konsenzus umerene levice i umerene desnice, poput onoga koji su imale u klasičnoj državi blagostanja i kojim su uspele da odbrane političku stabilnost od svih avanturističkih političkih projekata, kao što su fašizam i komunizam

Ključne reči: država blagostanja, socijalni konsenzus, reaktuelizacija, globalna ekonomska kriza, globalni konsenzus blagostanja, umerena levica, umerena desnica, pluralizam, nova ekonomska paradigma

Drugi talas globalne ekonomske krize, koji upravo galopira Evropom krajem 2011. godine, definitivno raspršuje nade u ulazak evropske i svetske ekonomije u mirnije vode, nade koje su se javile pre nekoliko godina, kada je prvi talas globalne ekonomske krize minuo. Ova situacija nas usmerava ka paralelama između trenutne globalne ekonomske krize i one iz tridesetih godina prošloga veka, koja je bila okidač za tragične istorijske događaje koji su nakon nje usledili. Danas, kao i u vreme velike depresije iz tridesetih godina 20. veka ponovo pretila opasnost da se za komplikovane probleme ponude jednostavna rešenja, koja bi samo dolila ulje na vatru globalne nestabilnosti. Upravo je ta opasnost od *jednostavnih rešenja* možda i najveće iskušenje koje je aktuelna globalna ekonomska kriza postavila pred teoretičare i delatnike, jer nas upravo iskustvo prethodne velike ekonomske recesije iz tridesetih godina prošloga veka uči da takozvana „jednostavna rešenja“ rezultiraju još komplikovanijim posledicama. Zaista, *odgovori* na prošlovekovnu

ekonomsku depresiju koje su dali nacional-socijalizam, fašizam ili komunizam¹, a koji su u svojoj osnovi bili veoma *jednostavni*, rezultirali su širenjem krize iz ekonomske u političku oblast, da bi konačno rezultirali frontalnim političkim sukobima u vidu raznoraznih ratova (od svetskog do hladnog) i masovnih pogroma civilnog stanovništva (od holokausta do „arhipelaga gulaga“). Pitanje je vremena kada će se i u tekućoj globalnoj ekonomskoj krizi ili nakon nje, kao posledica, ispoljiti slični primarni impulsi koji bi ponudili već viđena „jednostavna rešenja“ sa već viđenim komplikovanim posledicama. Stoga je potrebno tematizovati aktuelnu krizu i staviti je u odnos spram različitih socijalno-ekonomskih paradigmi, kako bi se istražila mogućnost svake od poznatih socijalno-ekonomskih paradigmi da odgovori na zahteve koje kriza postavlja pred savremena društva.

Ovaj rad razmatra paradigmu tzv. *države blagostanja*² i pokušava da je dovede u odnos spram aktuelne globalne ekonomske destabilizacije, te pokušava da istraži da li bi reaktuelizacija paradigme države blagostanja mogla biti blagorodna po prevazilaženje aktuelne globalne krize i po ublažavanje njenih posledica. Do svog predmeta rad je došao na tragu stava da je baš paradigma države blagostanja bila zaslužna za stabilizovanje ekonomskih i političkih prilika u Evropi nakon prošle velike ekonomske depresije³, dok su se ostale paradigme kojima se pokušalo odgovoriti na ekonomsku depresiju, odnosno na kulminaciju protivrečnosti zrelog građanskog društva (komunistička, nacional-socijalistička, fašistička) pokazale kao

¹ Iako su se komunizam i fašizam kao ideologije, gledano striktno hronološki, javili pre prošlovekovne ekonomske depresije, oni su produkt istih socioloških protivrečnosti zrelog građanskog društva, koje su dovele i do ekonomske depresije, pa se tako mogu smatrati preliminarnim reakcijama na samu premanentnu krizu građanskog društva koja će samo kulminirati sa ekonomskom depresijom. Stoga je sa ove tačke percepcije manje bitno da li su se komunizam i fašizam javili pre ili kasnije eksplicitnog trenutka u kojem će kriza kulminirati, koji je očitovan u velikoj depresiji, jer je jasno da su nastali iz same logike čitave premanentne krize poznoga građanskog društva, kao pokušaj da se ponude rešenja za njeno prevazilaženje. Nacional-socijalizam će za razliku od njih biti mnogo više vezan za sam trenutak kulminacije krize u ekonomskoj depresiji, no jednako će kao komunizam i fašizam biti vezan za čitavu logiku permanentne krize klasičnog građanskog društva, i jednako će kao i oni pokušati da ponudi izvesne odgovore na tu krizu. O krizi poznoga građanskoga društva nakon Prvog svetskog rata u knjizi E.Hobsbawm, *Age of extremes: the short twentieth century 1914-1991*, Michael Joseph, London, 1994.

² Termin *država blagostanja* (*Welfare State*) ima svoje približne sinonime u terminima *socijalna država* (*Social State*) i *planska država* (*Planned State*). Tako razni teoretičari, različitim terminima opisuju istu stvar. Najznačajniji radovi o državi blagostanja su – od novijih radova u formi čitanke sa različitim pristupima C.Pierson, F.G.Castles (ed.) *The Welfare State Reader*, Polity Press in association with Blackwell Publishing, Cambridge, 2000. kao i veoma koncizna i informativna studija David Gladstone, *The Twentieth-Century Welfare State*, MacMillan Press, London, 1999. Od starijih i klasičnih radova koji korespondiraju sa samim vremenom države blagostanja D.C. Marsh, *The Welfare State*, Longman, Harlow, 1970. Značajna i savremena studija napisana na nekom od južnoslovenskih jezika o ovoj temi je Slobodanka Nedović, *Država blagostanja; ideje i politika*, CESID-CUPS, Beograd, 2005. Ovom temom se, između ostalih, bavio i autor ovoga članka u knjizi N. Cvetičanin, *Epoha s one strane levice i desnice*, Službeni glasnik-Institut društvenih nauka, Beograd, 2008.

³ Ovaj generalni stav se iznosi u zborniku radova sa naučnog skupa posvećenog analizi raznorodnih posledica države blagostanja S.N. Eisenstadt, O. Ahimeir (ed.), *The Welfare State and its aftermath*, Croom Helm in association with the Jerusalem Institute for Israel Studies, London, 1985.

izvoriše novih problema i destabilizacija. Pored svega, paradigma države blagostanja je izabrana za predmet razmatranja upravo na tragu intuicije da za koplikovane probleme ne postoje jednostavna rešenja, budući da je sama ta paradigma veoma složena, pa čak ponekad i veoma heteronomna pojava, koja se ne može izraziti jednostavnom formulom i koja ostavlja mogućnost različitih primena u različitim miljeima i na različitim nivoima.⁴ No, upravo je ta složenost fenomena države blagostanja, kao i činjenica što u njenom konsenzusu učestvuju prilično heterogene sociološke grupacije poput socijaldemokratske levice i umerene socijalno-liberalne desnice⁵, temelj uspeha ove paradigme u kriznim situacijama, čime smo se osvedočili u prošleme veku i čime bi se možda mogli osvedočiti i u naše vreme. Država blagostanja je pokazala da je moguće uvažiti realne društvene antagonizme i na zadatku njihovog prevazilaženja angažovati različite socijalne grupacije te nam je tako paradigma države blagostanja poučna upravo danas kada su socijalni antagonizmi unutar savremenih društava⁶ ponovo toliki da iz sebe reprodukuju globalnu krizu, koja se, za sada, ispoljava isključivo kao ekonomska, ali koja bi se uskoro mogla ispoljiti i kao kriza političkog legitimiteta. Stoga nam u nastavku valja razmotriti koje su moguće pouke koje nam paradigma države blagostanja može emitovati danas u situaciji u kojoj smo suočeni sa drugim talasom globalne ekonomske krize.

Pri razmatranju reaktuelizacije ideje države blagostanja u svetlu postojeće globalne ekonomske krize pre svega treba reći da bi apsurdno bilo očekivati da država blagostanja može biti obnovljena u svom klasičnom obliku⁷, budući da je reverzibilnost istorije nemoguća i jer bi tek takav pristup i sam predstavljao pad u zamku jednostavnih rešenja, koje ovaj rad pokušava da izbegne. Pored svega, čak i za vreme postojanja klasičnog modela države blagostanja, on nije bio potpuno isti u Britaniji, u odnosu na onaj u Nemačkoj ili u skandinavskim zemljama⁸, pa

⁴ O različitim modelima države blagostanja koji su ponikli na različitim podnebljima i koji su proizašli iz različitih društveno-istorijskih tradicija u knjizi Gösta Esping-Andersen, *The Three Worlds of Welfare Capitalism*, Polity Press, Princeton University Press, 1990.

⁵ O državi blagostanja kao prilično heterogenoj pojavi i konsenzusu heterogenih društvenih grupacija u članku Claus Offe, "Some Contradictions of the Modern Welfare State" u *The Welfare State Reader*, Polity Press, Cambridge, 2009.

⁶ Savremena društva su po nekim teorijama podeljena po tzv. principu „ekonomskih klubova“. Po teoriji „ekonomskih klubova“ u globalizovanoj ekonomiji u kojoj su subjekti pokretljivi dolazi do stvaranja ekonomskih klubova tako što bogati teže da se odvoje od siromašnih i da se pomere od njih i da se približe bogatima, te je tako svet u kome živimo podeljen na oaze bogatih i uspešnih koje su uglavnom u centrima ili elitnim delovima svetskih metopolisa i na pustinju siromašnih koji su u zabačenim predgrađima. J.M.Buchanan, "An Economic Theory of Clubs", *Economica*, 32 (1965.), str. 1.-14.

⁷ Svi relevantni radovi koji se bave idejom reaktuelizacije države blagostanja izražavaju stav da ona ne može biti obnovljena u njenom klasičnom obliku te da nam preostaje potraga za *novim modelom* države blagostanja koji će biti primeren vremenu u kojem živimo i okolnostima globalizovanih svetskih privreda. Gösta Esping-Andersen, *Why we need a New Welfare State*, Oxford University Press, Oxford, 2002. P.Pierson, *The new politics of the Welfare State*, Oxford University, Oxford, 2001. Ramesh Mishra, *Globalization and the Welfare State*, Cheltenham, Edward Elgar, 1999.

⁸ Gösta Esping-Andersen, *The Three Worlds of Welfare Capitalism*, Polity Press, Princeton University Press, 1990.

bi ishitreno bilo govoriti o jednom jedinstvenom socijalno-ekonomskom modelu, koji bi samo valjalo prizvati iz prošlosti i primeniti u savremenim kriznim okolnostima. Stoga bi ideju reaktuelizacije države blagostanja u okolnostima svetske globalne krize trebalo shvatiti, na početku njenog osmišljavanja, kao prostu konstataciju da postojeći model (neo)liberalnog kapitalizma očigledno, zbog realne situacije u svetskoj ekonomiji, mora da se menja i da se udalji od svoje neoliberalne verzije ka jednoj kombinovanoj socijalno-tržišnoj varijanti, koja bi kao svoj uzor mogla imati upravo osnovne obrise ideje koja je realizovana unutar klasične evropske države blagostanja. To je pre svega ideja *srednjeg puta* među ekstremnim idejnim koncepcijama, koje su, bez obzira da li dolaze sa ekstremne leve ili ekstremne desnice, sklone da apsolutizuju svoje postulate i isključe iz političko-ekonomske participacije, određene, njima konkurentne socijalne grupe, za razliku od države blagostanja koja je svojim *pluralizmom* ohrabivala *participaciju* različitih socijalnih grupa u javnim poslovima i političko-ekonomskom odlučivanju. Takođe, ukoliko je klasična evropska država blagostanja, na vrhuncima svoje moći, predstavljala, da parafraziramo Makmilana⁹, *srednji put* između kapitalizma i socijalizma, odnosno između individualizma i kolektivismu, onda nam je takav *srednji put* ponovo potreban danas kada su globalno i evropsko društvo suočeni sa značajnim socijalnim antagonizmima, koji iz sebe produkuju aktuelnu ekonomsku krizu.¹⁰ Dakle, reaktuelizacija ideje države blagostanja u postojećoj globalnoj ekonomskoj krizi značila bi, za početak, reaktuelizaciju ideje *srednjeg puta*, kao produktivne *sinteze tržišnih i regulatornih mehanizama*, uz ideju *pluralizma i konsenzusa* među različitim političkim i društvenim grupacijama, bez bilo kakve uniformnosti i totalitarnih prizvuka. Ta ideja, koja je već realizovana u klasičnoj evropskoj državi blagostanja, sada bi se realizovala na višem, *globalnom nivou*, jer je usled globalizacije privrede nemoguće ostati na nivou nacionalnih država, na kojem je realizovana klasična država blagostanja.

Naime, klasična država blagostanja i njena privreda je dosada uspešno bila konstituisana u nizu pojedinačnih nacionalnih država poput Velike Britanije, Nemačke ili skandinavskih zemalja, gde je na mahove, zavisno od toga koja je politička grupacija opsluživala izvršnu vlast, uspešno funkcionisala. Sada je usled globalizovane svetske privrede 21. veka u kojoj su svi glavni ekonomski subjekti međusobno isprepleteni i povezani, ideju klasične države blagostanja, u svetlu postojeće globalne ekonomske krize, moguće preneti sa nacionalnih nivoa na onaj globalni, odnosno obnoviti ideju države blagostanja na novom, višem, *globalnom nivou*.¹¹ Ukoliko bi se ideja klasične države blagostanja prosto reprodu-

⁹ H.Macmillan, *The Middle Way: A study of the Problem of Economic and Social Progress in a Free and Democratic Society u English Conservatism since the Restoration*, Unwin Hyman, 1990

¹⁰ O velikom socijalnom antagonizmu na globalnom nivou između tzv. "globalnog centra" i "antiglobalističkih margina" u N.Cvetičanin, *Epoha s one strane leve i desnice*, Službeni glasnik-Institut društvenih nauka, 2008, str. 521-587.

¹¹ O državi blagostanja u novom globalizovanom političkom i ekonomskom kontekstu u Ramesh Mishra, *Globalization and the Welfare State*, Cheltenham, Edward Elgar, 1999.

kovala i obnovila isključivo na nacionalnim nivoima, moglo bi se desiti da nacionalne države sa neokejnzijanskom ekonomskom politikom uđu u začarani krug međusobnih optužbi za protekcionizam i za odbranu isključivo svoje nacionalne privrede čime bi globalna stabilnost i ravnoteža bili dodatno narušeni. Jednako tako bi i najuticajnije članice globalne zajednice mogle da upadnu u značajne međusobne protivrečnosti ukoliko se svaka od njih koncentriše da u okolnostima globalnih ekonomskih potresa razmišlja isključivo o sopstvenim ekonomskim projekcijama i konjunkturama, izvan konteksta globalnih ekonomskih međuzavisnosti, jer se time ne bi dobio niz stabilizovanih nacionalnih »država blagostanja« u njihovom novom ruhu, već niz međusobno antagonizovanih država i privreda, koje bi bile pred velikim potencijalnim sporovima i svakako bi predstavljale pretnju globalnom miru. Stoga, kao što je nekada proces konstituisanja klasičnih nacionalnih *država blagostanja* bio praćen, u vreme Atlija, Čerčila, De Gola, Adenauera i Branta, procesom širih evropskih i globalnih ekonomsko-političkih integracija, kako se ne bi upalo u stare protivrečnosti koje su i dovele do svetskih ratova, tako bi i danas proces odstupanja od neoliberalnog političkog modela i inaugurisanja novog socijalno-tržišnog modela¹² mogao biti praćen koordinacijom na globalnom nivou između najuticajnijih članica međunarodne zajednice. Jedan od neospornih efekata neoliberalnog modela je što je on internacionalizovao politiku i spontano mirio protivrečnosti između nacionalnih „država blagostanja“ koje su se morale pokoriti internacionalnim tržišnim tokovima, ne arbitrirajući suviše često u tržišnoj utakmici, pa se tako spontano održavala „globalna zajednica interesa“ i internacionalni domen zajedničke politike.¹³ Taj internacionalni domen zajedničke politike je svrsishodno održati i prilikom napuštanja neoliberalnog ekonomskog modela, kako se ne bi otišlo u revolucionarnu i avanturističku dekonstrukciju same globalne ekonomije, i kako se ne bi upalo u još veće ekonomske protivrečnosti od onih koje i danas produkuju globalnu krizu što bi konačno rezultiralo ne samo rđavim ekonomskim, već i rđavim političkim posledicama. Stoga se umesto o obnavljanju klasične nacionalne države blagostanja, može govoriti o koordinisanju „globalne države blagostanja“, kao alternative globalnoj ekonomskoj anarhiji, koja bi, stihijski, kao u okolnostima najnovije svetske ekonomske krize, birala svoje žrtve i od koje ne bi bili sigurni ni veliki ni mali, ni razvijeni ni nerazvijeni.

Politikološki posmatrano, da bi došlo do jedne tako komplikovane globalne koordinacije, odnosno da bi se vodila jedna tako komplikovana politika koja bi sa jedne strane morala paziti na pojedinačne nacionalne ekonomije, a na drugoj na globalne isprepletenosti i uslovljenosti čiji raspad bi doveo do još većih ekonomskih i političkih neizvesnosti, potrebno je da se uspostavi značajna *pluralistička* politička baza u vidu

¹² O postulatima same socijalno-tržišne privrede u Rolf H. Hase, Herman Šnajder, Klaus Vajgelt, *Leksikon socijalne tržišne privrede – ekonomska politika od A do Š*, Fondacija Konrad Adenauer, Beograd, 2005.

¹³ O transformaciji nacionalnih "država blagostanja" u sistem globalizovane (neo)liberlane ekonomije u knjizi Gösta Esping-Andersen, *Welfare states in transition: national adaptations in global economies*, Sage, London, 1996.

široke koalicije različitih političkih grupacija koje bi činile čitav taj projekat mogućim i održivim. Upravo u uspostavljanju te široke političke baze nam nekadašnja klasična država blagostanja može biti egzemplarna, mnogo više nego u nekoj nekritičkoj i dogmatskoj primeni njenih, u našem vremenu ipak zastarelih, ekonomskih rešenja. Jednostavno govoreći, klasična država blagostanja može biti, u našem vremenu uzdrmane globalne ekonomije, odličan primer kako je moguće realizovati najširi društveni konsenzus između različitih socijalnih i političkih grupacija, koje bi pronalazeći minimalni zajednički imenioc, partnerski radile na prevazilaženju globalne ekonomske krize i na prevenciji novih potencijalnih kriza. Ovako dolazimo do same poente našeg rada koji je govorio o reaktuelizaciji ideje države blagostanja usled globalne ekonomske krize, pri čemu postaje jasno da nam je država blagostanja više egzemplar u pogledu njenog političko-društvenog *pluralizma* i *konsenzusa* koji je prethodio eksplicitnim ekonomskim rešenjima, negoli u pogledu samih tih rešenja.

Naime, videli smo da je klasični oblik države blagostanja produkt konsenzusa umerene levice i umerene desnice, koje su zajednički pristale da rade na osmišljavanju post-ratne privrede dolazeći do obostrano prihvatljivih ekonomsko-političkih rešenja, koja su se bazirala uglavnom na kejnzijanskom ekonomskom modelu i postulatima klasične pravne države, kojoj su, pak, pridodate i kompeticije u ekonomskoj oblasti. Konačan rezultat te formule, kao i celokupnog koncepta države blagostanja, bio je ravnomerni i stabilni ekonomski i institucionalni razvoj, kako pojedinačnih nacionalnih država uglavnom u tadašnjoj Evropi, tako i čitavog jedinstvenog prostora evropske politike i ekonomije. No, taj rezultat bio bi nemoguć i neodstižan, kao što bi bilo nemoguće da zaživi i sam model klasične evropske države blagostanja (bez obzira koliko rešenja tog modela bila kreativna i efikasna), da o tom modelu saglasnost nisu postigli umerena levica i umerena desnica, kao vodeće političke grupacije u takvoj posleratnoj zapadnoj Evropi. Iz prostog uvida da bilo kojoj politici, ekonomskoj ili klasičnoj, prethodi obezbeđivanje široke političke baze za njeno sprovođenje, dolazimo do zaključka da je nekadašnja država blagostanja bila uspešna, između ostalog, i zato što su je podržale značajne političke snage koje su se rasprostirale od umerene levice do umerene desnice. Jednako tako, pomenuti model države blagostanja bio je pokopan i blokiran, kada više nije mogao da okupi oko sebe tu široku političku bazu, odnosno kada je umerena desnica istupa iz konsenzusa blagostanja krajem sedamdesetih godina, da bi mesto socijalno-tržišne prihvatila neoliberalnu paradigmu.¹⁴ No, budući da je sada, sa tekućom globalnom ekonomskom krizom neoliberalna paradigma uzdrmana, što priznaju čak i pripadnici umerene, do juče neoliberalne, desnice, ponovo postaje aktuelno pitanje traženja širokog političkog konsenzusa kroz koji bi se različite političke i socijalne grupacije dogovorile o strategiji za prevazilaženje ekonomske recesije - na novom globalnom nivou.

Egzemplarni primer onih pripadnika umerene desnice koja je, koliko do juče bila neoliberalna, da bi danas odstupila od te paradigme, jeste francuski

¹⁴ P.Pierson, *Dismantling the Welfare State: Reagan, Thatcher, and the politics of retrenchment*, Cambridge University Press, Cambridge, 1994.

predsednik Nikolas Sarkozy (Nicolas Sarkozy), koji je napravio značajan zaokret u proklamovanim ekonomskim gledištima, braneći od kraja 2008. godine koncept intervencije države u sektoru ekonomije i napuštajući neoliberalni koncept samoregulišućeg tržišta.¹⁵ No, Sarkozy je time upao u novu protivrečnost, te je optužen od svojih evropskih partnera za drugu krajnost prevelikog protekcionizma, kojim je pokušao zaštititi privredu sopstvene zemlje, na uštrb ostalih evropskih zemalja i na uštrb samog koncepta jedinstvenog i otvorenog evropskog tržišta kao samog temelja Evropske unije.¹⁶ Konačno, francuski predsednik se nakon kratkotrajnog pokušaja, da reaktuelizacijom nekih principa države blagostanja sanira isključivo nacionalnu ekonomiju, okrenuo konsenzusu sa ostalim evropskim kolegama u traženju održivog socijalno-tržišnog rešenja za čitav prostor Evropske unije, pa i šire, postajući sa nemačkom premijerkom Angelom Merkel (Angela Merkel) i bivšim britanskim premijerom Gordonom Braunom (Gordon Brown) glavnim zastupnikom ideje o novoj globalnoj ekonomskoj regulativi - koja bi napredovala malim koracima od regulisanja bankarskih bonusa sve do inaugurisanja čitavog novog spleta ekonomskih pravila - a kojom bi se sanirala postojeća, i izbegle nove globalne ekonomske krize.¹⁷ Iako je ideja o takvoj regulativi još u povojima i iako je ona još uvek daleko od ideje o nekoj koordinisanoj „globalnoj državi blagostanja“ rešenja koja se predlažu su rešenja iz klasičnog ekonomskog arsenala države blagostanja¹⁸, kojim se ne ukida slobodno tržište cena i plata, ali mu se i pronalazi regulacija u onim segmentima koji predstavljaju „crnu rupu“ celokupnog ekonomskog sistema. Možemo pretpostaviti da će ovakvih predloga koji se baziraju na ekonomskoj logici „države blagostanja“, a koji pretenduju na globalno važenje, biti sve više i upravo to je ono što zovemo reaktuelizacijom države blagostanja na novom, globalnom nivou, što je proces koji napreduje korak po korak, i koji ionako ne bi bilo moguće inaugurisati nekim političkim dekretom, pa makar iza njega stajali i veoma moćni politički akteri. Naprosto, upravo onako kako je nekada unutar Evrope zidana *Evropska Unija*, konstituisanjem *ad hoc* političkih i ekonomskih tela, koja su konačno dobila svoju krovnu organizaciju¹⁹, tako i sada, usled pouka izvučenih iz najnovije ekonomske recesije, na globalnom nivou prisustujemo „zidanju“ globalnog sistema ekonomske bezbednosti i prevencije, kao svojevrsne nove „globalne države blagostanja“.

Da bi se takav alternativni i regulatorni ekonomski model za 21. vek na globalnom nivou zaista zaživeo, i da ne bi bio totalitaran i uniforman, celishodno je

¹⁵ O Sarkozijevom političko-ekonomskom zaokretu u članku "Is Sarkozy a closet socialist?", *The Economist*, 13 November 2008.

¹⁶ O optužbama na račun Sarkozija u članku *Sarkozy under fire in Europe for 'protectionism'*, www.france24.com/en/20090206-sarkozy-under-fire-europe-protectionism

¹⁷ "Brown, Merkel and Sarkozy call for curbs on excessive bank bonuses", *Guardian*, 3. septembar 2009.

¹⁸ N. Barr, *The economics of the welfare state*, Oxford University Press, Oxford, 1998.

¹⁹ O procesu konstituisanja Evropske unije korak po korak odozgo nagore u knjizi Richard McAllister, *European union: a historical and political survey*, Taylor and Francis, London, 2007.

da se naporedo sa traženjem novih ekonomskih praksi i običaja na globalnom nivou, stvori i široka politička baza koja bi podržala jedan takav model, te je u tom smislu potrebno obnoviti *konsenzus blagostanja* između različitih političkih grupacija, samo ne više na nacionalnim, već na globalnom nivou. Baš se u tom smislu može govoriti o reaktuelizaciji ideje države blagostanja, u smislu zazivanja novog *globalnog konsenzusa blagostanja* između umerene levice i umerene desnice, poput onoga koji su nekada imale na nacionalnim nivoima, a koji bi sada celishodno postigle na globalnom nivou. U tom smislu je nekadašnji jedinstven strategijski nastup Sarkozija, Merkelove i bivšeg britanskog premijera Brauna, kao političara koji pripadaju umerenoj desnici (Sarkozi, Merkelova) i umerenoj levisi (Braun), preteča tog *globalnog konsenzusa blagostanja* koji će se protezati s onu stranu ideologija i stvari posmatrati pragmatično i celishodno. Taj *globalni konsenzus blagostanja* je još vidljiviji u telima koja su i okupljena sa prvenstvenim zadatkom regulisanja i harmonizovanja globalne ekonomije, poput Grupe 20 (G20) koju sačinjavaju lideri, ministri finansija i guverneri centralnih banaka najuticajnijih država globalne zajednice, a koji, s onu stranu svih ideologija i svih razlika društveno-političkih sistema iz kojih dolaze, zajednički traže održiva rešenja na globalnom nivou.²⁰ Organizacije, odnosno bolje rečeno, *ad hoc* politička tela poput G20, možemo pretpostaviti, predstavljaju prethodnicu institucionalizacije ovoga *globalnoga konsenzusa blagostanja* kao esencije buduće „globalne države blagostanja“, koja verovatno neće predstavljati uniformisanu orvelovsku političku strukturu kojom će se dirigovati iz jednoga centra, već više neku vrstu permanentne *globalne kooperacije i koordinacije* među najuticajnijim centrima globalne politike i ekonomije kao što su Kina, SAD, Rusija, Evropska unija, Indija, Brazil itd. U tom smislu bi eventualno i nova „globalna država blagostanja“, kao svojevrsna *globalna kooperacija i koordinacija*, baš kao i klasična nacionalna država blagostanja predstavljala *konsenzus* među različitim političkim grupacijama, te čak konsenzus među različitim političkim poretcima poput onih u Kini, SAD-u, Rusiji, Latinskoj Americi ili Evropskoj Uniji, te bi njen temelj bio u društvenom i političkom *pluralizmu* (tzv. *welfare pluralism*)²¹ kao onoj značajnoj tekovini klasične države blagostanja, koja pragmatično miri različite i međusobno heterogene interese. Naravno, sa tom razlikom što se u slučaju klasične države blagostanja radilo o jedinstvenoj političkoj strukturi i klasičnoj državi, dok se u slučaju „globalne države blagostanja“, koja polagano nastaje pred našim očima, radi samo o *globalnoj kooperaciji i koordinaciji* koja ne raspolaže jedinstvenim i striktnim institucionalnim aparatom i razvija se u *ad hoc* političkim i ekonomskim telima. No, ono što je bitno i što je ovaj rad pokušao da konstatuje, je da je, najnovija ekonomska globalna recesija, potaknula jedan *novi političko-ekonomski razvoj* na globalnom

²⁰ O osnovnim idejama i programima koji se razvijaju unutar Grupe 20 u pogledu harmonizovanja svetske ekonomije moguće se informisati iz više verzija tzv. *G-20 Work Programme*, sa različitih skupova ove organizacije, http://www.g20.org/pub_work_prog.aspx

²¹ N.Johnson, *The welfare state in transition: the theory and practice of welfare pluralism*, Wheatsheaf, Brighton, 1987.

nivou i da je taj razvoj, uz sve razlike u obimu i intenzitetu, inspirisan iskustvom klasične države blagostanja, koja je u ekonomiji kombinovala principe slobodnog tržišta sa nekim regulativnim mehanizmima, da bi u političkoj sferi počivala na konsenzusu veoma raznolikih političkih grupacija - uglavnom umerenih konzervativaca, umerenih liberala i umerenih socijalista. Nešto slično se dešava i danas, doduše ne u miljeu klasične države, već u *ad hoc* globalnom političkom telu poput G20 u kome saraduju umereni konzervativci poput Putina, Sarkozija i Merkelove, umereni liberali poput Baraka Obame i umereni socijalisti poput brazilskog predsednika Luiza da Silve i kineskog predsednika Hu Đintaoa, te svi zajedno u bazičnom traženju *srednjega puta* između slobodne i regulisane globalne ekonomije, između principa slobodnog tržišta i mehanizama neophodne regulacije, kako bi se izbegle buduće ekonomske krize i kako bi se svet za njih dobro pripremio. Možemo reći, da je svaka sličnost ovog novog *globalnog konsenzusa blagostanja* sa starim *konsenzusom blagostanja* iz klasične države blagostanja, veoma očigledna, jer međunarodna zajednica i glavni međunarodni akteri raspolažu širokim dijapazonom iskustava u saniranju ekonomskih kriza koje se periodično javljaju unutar savremene ekonomije - očigledno uvek na višem nivou²², te je značajan deo tih iskustava produkt klasične države blagostanja, te se neka od tih iskustava sada pokušavaju primeniti na novom, globalnom nivou.

Spuštajući se sa opšteg nivoa analize globalnih tendencija u pogledu tzv. „konsenzusa blagostanja“ na nivo evropske politike koji je bliži svakodnevnim empirijskim realnostima, možemo reći da je Evropa bila i ostala čuvar samog *konsenzualnog* ekonomskog i političkog modela, te nije slučajno što je klasična država blagostanja upravo na starome kontinentu živela svoje naslavnije doba. Samu strukturu značajnog broja evropskih država nakon Drugog svetskog rata, kao što smo videli, formirao je upravo konsenzus između umerene desnice i umerene leve, koji je uskoro postao održivi društveno-ekonomski „konsenzus blagostanja“. Tako i je danas, kao nekada, budući da su u današnjoj Evropi najuticajnije političke grupacije koje mogu da organizuju široku socijalnu bazu - grupacija umerene leve okupljena u *Socijalističkoj internacionali* i grupacija umerene desnice okupljena u *Evropskoj narodnoj partiji*²³, potpuno jasno da bi upravo ove dve grupacije mogle biti temelj novog „konsenzusa blagostanja“, koji bi u uslovima globalizovanog svetskog društva sa periodičnim krizama, zapravo bio „konsenzus preživljavanja“ našeg kontinenta i njegove stabilnosti.

²² Najnovija pojava globalne ekonomske recesije potvrđuje tezu ruskog ekonomiste Nikolaja Kondratjeva o cikličnim ekonomskim krizama koje se ponavljaju gotovo u pravilnim intervalima i usled kojih dolazi do inovacija u postojećem ekonomskom modelu, te tako u krizama i njihovih snanacijama napreduje sama svetska ekonomija. Na sličnom tragu će kasnije raznišljati i Šumpeter. Nikolai D. Kondratjev, *Die langen Wellen der Konjunktur*, u *Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik*. 56, 1926, str. 573–609. Joseph A. Schumpeter, *Konjunkturzyklen. Eine theoretische, historische und statistische Analyse des kapitalistischen Prozesses*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 1961.

²³ Ove dve grupacije imaju i najviše predstavnika u Evropskom parlamentu i iz njihovih redova je i najviše evropskih premijera i predsednika na nivou nacionalnih država, što govori o kontinentalnom, ali i nacionalnom uticaju ovih grupacija.

No, treba ipak napomenuti da su za postojeće stanje krize, pored niza faktora, suodgovorne i umerena levica i umerena desnica, tj. i evropske socijaldemokrate i evropski konzervativci, jer su u neposrednoj prošlosti bili rukovođeni više slepom birokratsko-tehnokratskom logikom negoli bilo kakvim dubinskim uvidima u društveno stanje širom starog kontinenta, te ih je upravo stoga globalna kriza zatekla nespemne i zatečene. Možemo reći da su umerena levica i umerena desnica, upravo u godinama koje su sledile po njihovom odustajanju od konsenzusa blagostanja, postale grupacije koje su se inertno smenjivale na vlasti u evropskoj politici, kako na nacionalnim nivoima, tako i na onom opšteevropskom, sledeći sličnu tehnokratsku političko-ekonomsku matricu. Najpre je umerena desnica odustala od konsenzusa blagostanja napuštajući socijalno-tržišni ekonomski model u ime onoga neoliberalnoga, da bi se za njom onda pvela i umerena levica, potpuno pristajući na nova pravila igre i na tehnokratsku političko-ekonomsku matricu.

Dok su demohrišćanske i konzervativne partije, kao konkretni izdanci socijalno-liberalne desnice koja je bila aktuelna u prvim posleratnim decenijama, još i imale snažno izražen socijalni momenat, krajem sedamdesetih godina mnoge od njih se povinuju neoliberalnom talasu. Ovo će biti možda najbolje vidljivo u britanskoj Konzervativnoj stranci i u francuskom degolističkom pokretu koji se značajno udaljuju od onih konstanti koje su im postavili Čerčil i De Gol. Sada mesto živopisnih likova kojima su bila okružena ova dvojica državnika inicijativu i dominaciju u partijama post-građanske desnice preuzimaju tehnokrate koje će voleti da se nazivaju «novom desnicom». Britanski konzervativci će pod vođstvom Margaret Tačer (Margaret Thatcher) biti potpuno neoliberalno obojeni. Nešto slično poput Tačerove u Britaniji, degolistima u Francuskoj uradiće Žiskar d'Esten (Valéry Marie René Georges Giscard d'Estaing) potpuno ih pomerajući ka neoliberalnom centru, sa veoma malo osećaja za društvenu solidarnost, ali sa mnogo iskrene brige za privredni rast. Stara socijalno-liberalna desnica, koja je inaugurisala posleratnu socijalno-tržišnu privredu, a koju su oličavali Čerčil, Makmilan, De Gol, De Gasperi, Adenauer i još niz konzervativnih evropskih državnika iz perioda „konsenzusa blagostanja“, sada će biti još samo istorijski relik, pošto će neoliberalne ideje prevladati u svim partijama post-građanske desnice širom Evrope.

Umerena levica u svoju tržišnu i pragmatičnu fazu ulazi sa tzv. „novim laburistima“ Tonija Blera (Anthony „Tony“ Blair), za kojima će se povesti i niz kontinentalnih socijaldemokrata od Šredera (Gerhard Schröder) do Žospena (Lionel Jospin)

Tako smo na kraju u evropskoj politici, imali dve tehnokratski obojene političke grupacije umerene levice i umerene desnice, koje su mesto nekadašnjeg „konsenzusa blagostanja“, sada postigle novi „neoliberalni konsenzus“, samo se neznatno razlikujući u svom pristajanju na nova pravila igre, koja su se uglavnom vrtela oko restriktivne socijalne politike, liberalnog oporezivanja, i forsiranja privrednog rasta sa poslovnim elitama kao njegovim nosiocima.

Najnovija globalna recesija, sa mogućim negativnim posledicama po Evropu i njeno stanovništvo, sugerše obrnuti put za umerenu levicu i umerenu desnicu od „neoli-

beralnog konsenzusa“ koji su do nedavno imale, i navodi ih ka *konsenzusu blagostanja*. Tako bi u ovom novom, obrnutom *konsenzusu blagostanja* u onosu na onaj „neoliberalni“ koji je bio na snazi gotovo deceniju, bilo celishodno da najpre umerena levica restauriše neke od principa socijalno-tržišne privrede viđene u klasičnoj državi blagostanja, poput masovnih infrastrukturnih projekata, progresivnog oporezivanja, efektivne socijalne politike i stimulisane tražnje, da bi se za njom potom pavela i umerena desnica, koja je, kao što smo videli na primeru francuskog predsednika Sarkozija odstupila od neoliberalnih postulata i pokazala fleksibilnost. Umerena desnica i umerena levica bi tako napustile *par excellence* tehnokratsku matricu u koja je bila osobenost njihovih upravljačkih praksa od Tačerove do Blera, te bi mogle da se vrate tradicijama kreativnih i nenkonvencionalnih državnika, i sa leve i sa desnice, koji su konstituisali evropski „konsenzus blagostanja“ poput Čerčila, Atlija, Makmilana, De Gola, Adenaura, Branta, i mnogih drugih koji su tvorili jedno „zlatno doba“ Evrope. Upravo to „zlatno doba“ starog kontinenta može postati uporišna referentna tačka u vremenu recesije i nakon njega, jer je poznato da u kriznim vremenima osim što će se tragati za budućim inovativnim rešenjima treba imati i uporište u nekom iskustvu prošlosti, kako se ne bi lebdelo u vazduhu. Uz realan uvid da se egzemplarna referentna prošlost ne može replicirati, jer istorija nije reverzibilna, ipak se moguće njome poslužiti kao celishodnim putokazom za autentičnu i novu potragu za odgovarajućim rešenjima.

U tom smislu je iskustvo klasične države blagostanja, prvenstveno u smislu uspostavljanja novog-starog *konsenzusa blagostanja* između različitih političkih grupacija i koordinacije *pluralizma* različitih interesa (*welfare pluralism*) poučno. Na ovim osnovama, pre svega, u pogledu društveno-političke metodologije, koja bi bila *konsenzualna* i koja ne bi pokušavala da uspostavi političku i društvenu uniformnost, već bi samo koordinisala realni politički i društveni pluralizam, moguće je vođenje jedne krizne i post-krizne politike, čiju je eksplicitnu ekonomsku paradigmu tek potrebno uobličiti.²⁴

U zaključku našega rada možemo napomenuti da smo u ovome istraživanju pokušavali ispitati koje su političke i ekonomske tendencije inicirane najnovijom globalnom ekonomskom krizom. Utvrdili smo da je usled te krize u probleme zapao do tada dominantni neoliberalni ekonomsko-politički model, koga su se odrekli čak i neki njegovi raniji prkatični pobornici, poput francuskog predsednika Nikole Sarkozija. Takođe globalna ekonomska kriza je inicirala jedan *novi političko-ekonomski razvoj* u miljeu svetske ekonomije i politike, te je specifičnost tog razvoja reaktuelizacija *srednjeg puta* praktikovanog unutar klasične dražve blagostanja, koji se sada pokušava realizovati na novom, višem globalnom nivou. Taj srednji put se kao svojevrsni *globalni konsenzus blagostanja* pokušava obnoviti preko novog konsenzusa i koopera-

²⁴ Nešto od ove nove moguće ekonomske paradigme da se naslutiti kod nekih savremenih ekonomista koji su upravo i upozoravali na dolazak krize i na nedostatnost samog neoliberalnog ekonomskog modela, poput Nurijela Rubinija (Nouriel Roubini), koji bi možda mogao da postane „Kejnz 21. veka“. No, o ovome je još rano suditi, jer nije potpuno jasno u kojem će se pravcu kriza razvijati. O ekonomskim projekcijama prof. Rubinija u *Nouriel Roubini's Global EconoMonitor*, <http://www.rgemonitor.com/blog/roubini/>

cije među najuticajnijim članovima globalne zajednice koji su okupljeni u *ad hoc* političkim i ekonomskim telima kao prethodnici buduće „globalne države blagostanja“. Ta „globalna država blagostanja“ nije ništa više do *globalna kooperacija i koordinacija* između različitih političkih i socijalnih grupa, pa čak i između čitavih kulturnih krugova i civilizacija²⁵, kao upravo taj novi političko-ekonomski razvoj potaknut globalnom ekonomskom krizom i njenim posledicama. Ovaj razvoj je tek počeo, te se upravo u tom smislu može govoriti o rektuelizaciji nekih principa države blagostanja na novom, višem, globalnom nivou. Kako će taj razvoj završiti i koji stepen institucionalizacije pomenute *globalne kooperacije i koordinacije* će biti realizovan nije moguće prognozirati, jer je to izvan dometa naučnog istraživanja u ovome momentu. U ovome momentu moguće je govoriti samo o jednoj *tendenciji*, baš onako kako je o tome nekada govorio Kant²⁶, ili nešto posle njega Šumpeter.²⁷ Ta *tendencija* u ovome momentu vodi ka rektuelizaciji principa klasične države blagostanja na novom, globalnom nivou, te je naš red pokušao da tu *tendenciju* detektuje i da je verodostojno opiše, ostavljajući po strani njene krajnje domete, koji su izvan domena naučnog ispitivanja.

Drugi talas globalne ekonomske krize, koji upravo ovih dana, krajem 2011. godine, tutnji Evropom, ukazuje na to da prethodno opisanu tendenciju ka globalnom socijalnom konsenzusu trebamo uzeti kao moguću alternativu svim jednostavnim i rigidnim rešenjima koja bi svet u kojem živimo mogla uvesti u veliku nestabilnost i neizvesnost. Jer, ukoliko se ne dogovaramo danas, već sutra bi se mogli boriti, i ukoliko danas konsenzus ne pretpostavimo uskogrudim raspravama, već sutra bi on mogao biti definitivno odmenjen ideološkim, ekonomskim i političkim konfliktima, nalik onima iz 20. veka, sa nesagledivim posledicama.

Literatura

Barr, Nicholas, *The economics of the welfare state*, Oxford University Press, Oxford, 1998.

Brown, Merkel and Sarkozy call for curbs on excessive bank bonuses, *Guardian*, 3. septembar 2009.

Buchanan, James M., „An Economic Theory of Clubs“, *Economica*, 32., 1965.

²⁵ Ovo je nova značajna tema koju je potrebno istražiti na kulturološkom nivou, jer je naš rad ograničio svoj predmet isključivo na sociološki i politikološki nivo.

²⁶ „...istorijski fakti samo pokazuju postojanje proste *tendencije* unutar ljuskoga roda kao celine.“ I. Kant „Is Human Race Continually Improving?“ u *Immanuel Kant Political Writings*, Cambridge University Press, Cambridge, 1991., str. 181., istakao N.C.

²⁷ «Ono što je važno u svakom pokušaju društvenoga predviđanja nije ono *da* ili *ne* koje sabire činjenice i argumente što vode tom zaključku, već su važne same činjenice i argumenti. Oni sadrže sve ono što je u konačnom rezultatu naučno. Sve drugo nije nauka, nego proricanje. Analiza, svejedno ekonomska ili neka druga, nikada ne donosi više od iskaza *o tendencijama* koje postoje u proučavanom modelu. A one nam nikada ne kažu što će se dogoditi s tim modelom, nego samo što *bi* se dogodilo kad bi one nastavile delovati, kao što su delovale u vremenu obuhvaćenim našim promatranjem i ako se ne bi nametnuo ni jedan drugi činilac. «Neizbežnost» ili «nužnost» ne mogu nikada značiti više od ovoga» Jozef Šumpeter, *Kapitalizam, socijalizam, demokratija*, Plato, Beograd, 1998., istakao N.C.

- Cvetičanin, Neven, *Epoha s one strane levice i desnice*, Službeni glasnik-Institut društvenih nauka, Beograd, 2008.
- Eisenstadt, Shmuel Noah i Ahimeir, Ora (ed.), *The Welfare state and its aftermath*, Croom Helm in association with the Jerusalem Institute for Israel Studies, London, 1985.
- Esping-Andersen, Gösta, *The Three Worlds of Welfare Capitalism*, Polity Press, Princeton University Press, 1990.
- Esping-Andersen, Gösta, *Why we need a new welfare state*, Oxford University Press, Oxford, 2002.
- Esping-Andersen, Gösta *Welfare states in transition: national adaptations in global economies*, Sage, London, 1996.
- Giddens, Anthony, *Beyond Left and Right, The Future of Radical Politics*, Polity Press, Cambridge, 1998.
- Giddens, Anthony, *Treći put – obnova socijaldemokratije*, Politička kultura, Zagreb, 1999.
- Gladstone, David, *The Twentieth-Century Welfare State* MacMillan Press, London, 1999.
- G-20 Work Programme, http://www.g20.org/pub_work_prog.aspxHase, Rolf H., Šnajder, Herman, Vajgelt, Klaus, *Leksikon socijalne tržišne privrede-ekonomska politika od A do Š*, Fondacija Konrad Adenauer, Beograd, 2005.
- Hobsbawm, Eric, *Age of extremes : the short twentieth century 1914-1991*, Michael Joseph, London, 1994.
- Is Sarkozy a closet socialist? *The Economist*. 13 November 2008.
- Kant, Immanuel, „Is Human Race Continually Improving?“ u *Immanuel Kant Political Writings*, Cambridge University Press, Cambridge, 1991.
- Kondratjew, Nikolai D., *Die langen Wellen der Konjunktur*, u *Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik*. 56, 1926.
- Laker, Volter, *Istorija Evrope 1945. – 1992.*, Clio, Beograd, 1999.
- McAllister, Richard, *European union: a historical and political survey*, Taylor and Francis, London, 2007.
- Macmillan, Harold, *The Middle Way: A study of the Problem of Economic and Social Progress in a Free and Democratic Society u English Conservatism since the Restoration*, Unwin Hyman, 1990.
- Marsh, David Charles, *The welfare state*, Longman, Harlow, 1970.
- Mishra, Ramesh, *Globalization and the welfare state*, Cheltenham, Edward Elgar, 1999.
- Nedović, Slobodanka, *Država blagostanja; ideje i politika*, CESID-CUPS, Beograd, 2005.
- Nouriel Roubini's Global EconoMonitor, <http://www.rgemonitor.com/blog/roubini/>
- Offe, Claus, „Some Contradictions of the Modern Welfare State“ u *The Welfare State Reader*, Polity Press, Cambridge, 2009.
- Pierson, Christopher i Castles, Francis G. (ed.) *The welfare state reader*, Polity Press in association with Blackwell Publishing, Cambridge, 2000.
- Pierson, Paul, *The new politics of the welfare state*, Oxford University, Oxford, 2001.
- Raison, Timohty, *Tories and the Welfare state*, The Macmillan Press, London, 1990.
- Roberts, Džon M., *Evropa 1880 – 1945.*, Clio, Beograd, 2002.

Sarkozy under fire in Europe for 'protectionism', www.france24.com/en/20090206-sarkozy-under-fire-europe-protectionism

Schumpeter, Joseph A., *Konjunkturzyklen. Eine theoretische, historische und statistische Analyse des kapitalistischen Prozesses.* Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 1961.

Šumpeter, Jozef A., *Kapitalizam, socijalizam, demokratija,* Plato, Beograd, 1998.

Zavadski, Silvester, *Država blagostanja,* Radnička štampa, Beograd, 1975.

Neven Cvetičanin

TOWARDS A GLOBAL SOCIAL CONSENSUS?

Summary: The text is discussing the possibility of Welfare State reactualization in the perspective of global economic crisis which endanger the neoliberal economic paradigm. The possibility of reactualization some of principles of the Welfare state afterwards is investigated in the text. The essay is coming to conclusion that so called. "Welfare Cnsensus" between moderated Left and moderated Right is necessary to be restored for creation of the large social basis which can to enable one complex postneoliberal politics. This postneoliberal politics asks new economic paradigm and this new paradigm can be finded only by moderated Left and moderated Right consensus which was previously realised in the classic Welfare State as the defense against all adventurous political projects

Key words: Welfare state, reactualization, global economic crisis, global welfare consensus, moderated Left, moderated Right, pluralism, new economic paradigm